

FOLKMORD RWANDA

Manus till power point-presentation

BILD 1 Omslag

Folkmord Rwanda

BILD 2

"Jag springer först, för jag är snabbast."

Tystnad. Texten talar för sig själv, utan kommentarer.

BILD 3

"Jag ville bara vara som de andra"

Jacques Sezikeye ville bara vara som de andra, men när han var 9 år förlorade han sina föräldrar och en äldre syster i folkmordet. Han kommer från en by nära Kivu-sjön i västra Rwanda. Det här är hans berättelse:

Vi barn vet inget om etniska identiteter, vi är för små för sådant. Jag vill bara vara som de andra, jag vill passa in. Det är de vuxna som pratar om "hutu" och "tutsi".

Vi är sju tutsis i klassen bland 40 hutuer. Första dagen i skolan ska vi stå upp i bänkarna och rapportera våra föräldrars namn och vår etniska tillhörighet. Jag vill inte vara tutsi. Varför kan jag inte vara hutu som alla andra? Jag märker att de andra barnen undviker mig och ger mig sura blickar. Jag springer gråtandes hela vägen hem från skolan den dagen. Jag frågar min pappa. Han tröstar mig, han säger att det bara är så. Att det inte är något att vara ledsen för. Jag vill inte gå tillbaka till skolan, men pappa säger att jag måste.

Vår lärare ogillar verkligen tutsis. Hon är tjock och alltid sur. Nu kommer hon in i sin vita dräkt med de gröna cirklarna på. Jag är bäst i klassen och hon har stora problem med det. Vi har matte och hon skriver "4x7" på svarta tavlan. "Vem kan lösa talet?" Jag är snabbast upp med handen, men hon fräser åt mitt håll: "Inte du, din fula äckliga *Inyenz!* Kackerlacka!" Jag slår ner blicken, hon kallade mig äcklig.

Den här veckan har vi multiplikationstabellen som läxa. Hon börjar förhöret. Barnen i första raden ska klara ettans tabell, andra raden får tvåans, och så vidare. Många tvekar, men de

blir inte bestraffade trots att de missar flera tal. Jag sitter i sjunde raden. Jag vet att jag kan hela sjuans tabell perfekt. Nu är det min tur. Sju gånger sju är fyrtionio, åtta gånger sju är... åtta gånger sju är... Pang! Där kommer första slaget. Nu ber hon mig kliva ur bänken. Hon slår så hårt att jag knappt kan stå. Pang, pang, pang! Träkäppen viner genom luften och snärtar över mina vader. Jag vet att den som får stryk i klassen får stryk också på rasten. Jag tänker på den gången jag kissade på mig eftersom jag inte vågade fråga om tillstånd att gå på toaletten. Det är klart att de retade mig.

Senare. Det är morgon och vi sitter utanför min farfars hus i skuggan av ett muvumu-träd och pratar. Hela familjen är samlad i mitten av byn. Alla gårdar på berget tillhör någon i min släkt, här springer jag mellan husen, här spelar jag fotboll med mina kusiner efter skolan. De vuxna pratar om Habyarimana, presidenten. Hans plan har skjutits ner och alla är oroliga. Jag ser att farbror Marc står och diskuterar med en av sina anställda, en kort och stabbig hutu-man med tjocka överarmar och uppvikta smutsiga byxor. Mannen vägrar lyda order och min farbror ser missnöjd ut. Den stabbige lägger upp macheten på sin axel, och väser medan han vänder sig om: "Vänta bara, ni ska få se! Jag kommer tillbaka!" Det verkar som om han vet något som inte vi vet.

Det tar inte lång tid innan den stabbige kommer tillbaka. Men han är inte ensam, nu har han tio män med sig. De är beväpnade med hackor och machetes och börjar gå från hus till hus. De ropar "Ormar! Ni har dödat vår president" Vi flyr över till min farbrors hus, sedan vidare genom dalen ner i bananplantagen. "Spring!" Jag känner igen en av de unga männen som förföljer oss. Det är Martin, vår granne. Min pappa är gudfar till hans bror och brodern har sovit över hos oss många gånger. Det är Martin som kommer döda min mamma och min syster.

Jag springer först, för jag är snabbast. Min mamma bär min lillebror Claude på ryggen och kan inte springa så snabbt. Nere i dalen hinner Martin ifatt henne. Jag hör på avstånd att hon vädjar till den unge mannen hon sett växa upp: "Martin, döda mig inte!" Hon gråter när han måttar ett hugg mot henne. Min storasyster vänder tillbaka för att stoppa det som händer, men det är för sent. Martin dödar också min syster. Jag springer vidare upp mot berget. Jag, pappa, Jean-Paul och Claudine sover den första natten i majsplantagen. Vad som hänt med lille Claude vet jag inte än. Det sista jag såg var att han satt på min mammas rygg, när Martin högg ner henne. Claude grät, fortfarande fastsurrad runt mamma, när en släkting fann honom där sent den kvällen.

Följande dag säger pappa att vi barn ska ta oss till min fasters hus för att fråga efter mat. Själv måste han gömma sig. Lille Claude är redan i min fasters hus. Den som fann honom har tagit honom dit. Vid det här laget har vi inte ätit på ett dygn och alla mina barn är hungriga. Min faster ger oss att äta men hon vägrar att ta sig an min lillebror. "Du får ta honom med dig, Jacques!" Jag blir så arg att jag vägrar äta och släpar mig därifrån med Claude på ryggen. Herre Gud – Claude är bara nio månader. Jag knyter det gula tyget runt min egen mage som mamma gjort. Men jag är så kort att Claudes fötter släpar i marken. Jag tar ett steg. Det är så tungt, så tungt.

Claudine och Jean-Paul får äta. Claude vill amma, men jag har ingenting som kan tysta hans hungerskräk. Jag tänker att pappa är en superhjälte, han vet vad vi ska göra. Men när vi kommer tillbaka till berget är han inte längre kvar där vi lämnade honom. Jag har nu hand om

tre yngre syskon, förutom lille Claude på ryggen också Claudine, tre år och Jean-Paul sex år. Jag har just fyllt nio och nu är det upp till mig.

Vi tillbringar andra natten gömda i en teplantage. Jag blundar och hoppas att min pappa ska komma tillbaka och ställa saker till rätta. Nu hör jag hundarna. Ficklampornas ljus spelar mellan grenarna. Claudes skrik riskerar att avslöja vårt gömställe. Vi gömmer oss i en buske nära några grannar, men de vill inte ha oss för nära på grund av den lille. ”Schhhh, tyst Claude!” Nu är mannen helt nära. Jag täcker den lilles mun med handen för att tysta honom. Hundarnas hetsiga skall slår knytnävsslag mot trumhinnorna. Milismännen passerar, tar stigen upp mot berget. Jag släpper taget om Claudes mun. Han är stilla, allt för stilla. Långa sekunder. Men så drar han in ett djupt andetag och den lilla bröstkorgen höjer sig mot mig. Han lever.

De två kilometrarna till kyrkan tar oss tre dagar att gå i det kyliga regnet. Vi rör oss på natten, sakta och jag måste vila ofta. Vi når fram till kyrkan på morgonen. Det är där jag ser en figur jag känner igen. Den grå kostymen, det tunna håret, den gröna hatten. Det är min pappa. ”Oroa dig inte Jacques, nu är vi tillsammans igen och inget ont kommer att hända oss”, säger han. Det är trångt och kvavt, och många som flytt till kyrkan är skadade och stympade. Barnen busar och leker obesvärat i predikstolen. Ibland frågar de mig om mamma. Särskilt Claudine upprepar frågan hela tiden ”Var är mamma? Var är mamma?” Jag säger som pappa har lärt mig: ”Jag vet inte. Hon kanske är hemma.” Barnen ska inte få veta än. Jag försöker lyfta ner Claude från ryggen men så fort jag lossar knuten börjar han skrika. Han får sitta kvar. I två och en halv månad ska jag bära honom på det sättet, dag som natt. Inte ens när han får diarré lossar jag på sjalen. Pappa försöker hitta mat till oss. Jag matar Claude med simmigt vatten från ett bönkok. På natten kommer milisen och krossar rutorna på kyrkan. De skjuter in granater och många som sover nära fönstret dör. Jag ser mycket lidande. Följande dag kommer biskopen in i kyrkan. Iförd sin runda prästkrage kliver biskopen upp i predikstolen: ”Jag vill inte ha mer blod här inne. Ni smutsar ner Guds hus. Ni ska ut!”

Vi förs till Kamagara, en stor fotbollsstadion omgiven av en tegelmur. Soldaterna kommer två gånger för att hämta utvalda personer: rika, viktiga och kloka personer. Den tredje gången visar de upp ett fotografi på min pappa. Jag vet att de som förs bort ska dödas, jag springer efter och skriker. En soldat slår till mig och vrålar till mig att stanna. Det sista jag ser av min pappa är att de lastar upp honom på en pick-up. Jag gråter i timmar. Vad ska jag göra utan min pappa? Vad ska jag göra med barnen? När jag möter min brors blick bestämmer jag mig för att jag måste vara stark. Det är jag som är äldst nu. Det är upp till mig nu.

BILD 4

Folkmord sker aldrig av en slump – det finns alltid varningssignaler.

Under 100 dagar våren 1994 mördades närmare en miljon människor i Rwanda. Tutsier - och hutuer som ansågs skydda tutsierna - höggs ihjäl av representanter för den hutunationalistiska statsmakten och hutunationalistiska milisgrupper.

Rwanda har tre etniska grupper: majoriteten hutu, minoriteten tutsi och en liten lokalbefolkning – twa. Liksom de flesta länderna i Afrika har Rwanda en historia av kolonisation. Först Tyskland i slutet av 1800-talet, sedan tog Belgien kontroll över landet 1916. Koloniserarna imponerades av den högt utvecklade tutsi-monarkin i Rwanda och hade svårt att acceptera den som ursprungligt afrikansk. De utnämnde tutsierna till en "överlägsen ras" och gav dem privilegier. Hutuerna ansåg de som andra klassens människor, "en sämre ras". Twa klassades som pygméer.

Folkmord sker aldrig av en slump. Det tar tid att planera och organisera. Det finns alltid varningssignaler. Även om folkmordet i Rwanda kom som en överraskning för många, fanns det tillräckligt med varningstecken både i historien och i samtiden på att ett folkmord hotade. Diskriminering, våld och massakrer föregick och förebådade händelserna 1994.

Om bilden: Massakrerade civilpersoner vid en vägkant.

BILD 5

Bristen på reaktion

I Rwanda reagerade man inte effektivt på varningssignalerna. Världens ledare ignorerade utförliga varningar från FN:s fredsbevarande styrkor. Redan i januari 1994 varnade befälhavaren Romeo Dallaire FN om att extremistmilisen förberedde massmord. Han fick inte tillstånd att agera eftersom det ansågs ligga utanför FN:s uppdrag.

När folkmordet inleddes sände utländska ambassader in trupper för att rädda sina egna medborgare. Rwandierna lämnades åt sitt öde. Efter det att belgiska FN-soldater dödades, drog Belgien, som hade flest soldater i FN-styrkan, tillbaka alla sina soldater. FN:s säkerhetsråd avvisade möjligheten att förstärka styrkan och vägrade att använda termen "folkmord" för det som pågick. Kvar blev Dallaire med bara 354 soldater. Ändå lyckades de rädda tusentals civila.

Framför allt i början avfärdade även många journalister folkmordet i Rwanda som "bråk mellan rivaliserande stammar". Det kan ha bidragit till att världssamfundet lät bli att vidta åtgärder.

Om bilden: FN:s befälhavare Romeo Dallaire

BILD 6

Propaganda som vapen

I pratbubblan står det ungefär: "Tappra krigare kom igen! Vi kommer för att med våld bosätta oss bland dem som vi har tagit ifrån allting". Bilden föreställer Paul Kagame, ledare för hutu-partiet RPF. De går på kistor med döda tutsier i.

Folkmord kan inte ske utan att samhället accepterar det. För att nå detta accepterande använder folkmordsledarna ofta propaganda. I propagandan framställs medlemmarna i målgruppen på ett stereotyp och omänskligt sätt och hatet mot dem görs legitimt. Genom att framställa målgruppen som mindre mänsklig, gör extremisterna det lättare för samhället att acceptera massmorden. Resten av samhället kanske till och med ser en sådan kampanj som självförsvar mot en "dålig" grupp av människor. I Rwanda publicerade tidningen Kangura "Hutuernas tio budord" mot tutsierna. Där stod bl a att "alla hutuer måste känna till att alla tutsier är oärliga i affärer". Om man gjorde affärer med dem ansågs man som en förrädare. Tutsier fick inte arbeta med politik, administration, ekonomi eller inom militären. Det åttonde budordet sa att man skulle sluta tycka synd om tutsier.

I början av 1990-talet var det över 20 dagstidningar och journalister i Rwanda som hetsade till hat mot tutsierna. De följdes av TV-kanalen RTLM, som kom att bli känd som Rwandas hatradio.

BILD 7

Kategorisering – vi och dom.

Med hjälp av effektiv propaganda skapas ett "vi och dom". "Vi" är bättre, "dom" är sämre. "Dom" är annorlunda på grund av t ex sin religion, sin klasstillhörighet, sina politiska åsikter, sina traditioner. "Dom" tas ifrån sitt människovärde och jämförs med djur, insekter, ohyra eller sjukdomar. I Rwanda hetsade propagandan med att kalla tutsier för kackerlackor.

När samhället väl har förletts att acceptera utestängningen av gruppen, ser folkmordsledarna ofta till att det blir lätt att identifiera och framhäva gruppen, så att medlemmarna effektivt kan isoleras. I Nazityskland tvingades judarna att bära en gul stjärna för att de lätt skulle kunna identifieras. I Rwanda införde de belgiska kolonistörerna 1932 identitetskort som ett sätt att kontrollera befolkningen. Kortinnehavarens etniska tillhörighet angavs på kortet. Kortet fanns kvar även efter självständigheten. Under folkmordet 1994 användes de för att skilja hutuer från tutsier.

Om bilden: Ett identitetskort, längst upp till vänster anges vilken folkgrupp (de använder begreppet "ras") man tillhör.

BILD 8

Segregation – tvångsförflyttning

Att tvångsförflytta en utpekad grupp från deras hem kan vara en början till folkmord. De som tvingas flytta måste lämna sina hem och tillhörigheter, bara packa det nödvändigaste och dyrbaraste. De förflyttas till ställen där det är lätt att kontrollera dem, eller sprids ut på isolerade områden där det är ont om vatten och mat.

Under den tyska ockupationen 1939 tvingades polska judar att flytta till getton. I Rwanda förflyttades hundratusentals tutsier från och inom landet åren innan folkmordet.

Om bilden: Överlevande från folkmorden i Bisesero, Rwanda, där tiotusentals tutsier gjorde motstånd med käppar, stenar och pilar mot mördarna. Få människor överlevde.

BILD 9

Koncentration – utplåning

Nazisterna byggde dödsläger i Polen för europeiska judar och "icke-ariar". Miljontals människor transporterades över hela Europa för att mördas. I det ockuperade Ukraina avrättade nazisterna över 1,5 miljon människor – de sköts med ett skott i nacken och föll ned i massgravar. I Rwanda förvandlade extremisterna hela landet till en dödszon. Grannar vändes mot grannar. Tutsier som sökte skydd i skolor, sjukhus och kyrkor omringades, attackerades och mördades. Vägspärrar över hela landet fungerade som avrättningsplatser för tutsier som försökte fly. Den effektiva byråkratin bidrog till att order om att döda kunde utfärdas och verkställas snabbt och systematiskt. I ett samhälle där man steg för steg hade förskjutit de gemensamma normerna lydde de flesta order. Precis som i Hitler-tyskland. Men i bägge fallen fanns det de som gjorde motstånd och försökte hjälpa de som förföljdes. Ett exempel på det är filmen "Hotel Rwanda" som bygger på en sann historia.

Om bilden: En guide tröstar en överlevande vid Kigali Memorial Centre

BILD 10

"Problemet är inte de som erkänner. Problemet är de som tiger."

– När jag började fanns det en rad människor som påstod att det som hade hänt var typiskt för afrikanskt stamhat och att det inte förekommit något planerat folkmord. Men alla de hundratals vittnesmål som har lagts fram vid tribunalen har slagit fast, bortom allt tvivel, hur noggrant, välregisserat och effektivt utfört, folkmordet verkligen var, säger Richard Goldstone, åklagare.

1995 upprättades den internationella tribunalen för Rwanda i Arusha, Tanzania. Dess funktion var att åtala personer som bar ansvar för folkmordet och andra kränkningar av internationell humanitär lagstiftning som begicks i Rwanda. Rättegångarna började i januari 1997. Tio år senare har tribunalen avkunnat drygt 30 domar, en handfull personer har

frikänts. Många befinner sig fortfarande på fri fot. Med över 100 000 personer i fängelse, misstänkta för folkmord, tvingades man upprätta domstolar på bynivå för att klara av alla fall. Lokala domare kan behandla alla fall utom våldtäkt och sådana som gällde lokala ledare som hade planerat och lett massakrer.

Danzilla Nyirabazungu överlevde folkmordet. Hon berättar att hon känner en man som återvänt till området efter flera år i fängelse, misstänkt för att ha deltagit i folkmordet. Han lever avskilt, långt bort i träskmarken och kommer bara till byn om söndagarna för att delta i gudstjänsten. Han har erkänt två mord, men hon tror att han har dödat många fler, hon väntar på att få veta sanningen. Hon tycker att de som ber om förlåtelse, måste få förlåtelse. Men problemet är inte de som erkänner. Problemet är de som tiger.

Om bilden: Théoneste Bagasora var statsråd vid försvarsdepartementet när folkmordet inleddes. Han har utpekats som hjärnan bakom folkmordet.

BILD 11

Misslyckandet räknat i mänskligt lidande

Tio år efter folkmordet erkände FN:s generalsekreterare FN:s "kollektiva misslyckande" att skydda folket i Rwanda. En plan presenterades för att förhindra framtida folkmord och man inrättade en specialrådgivare som ska rapportera till säkerhetsrådet om situationer som kan urarta till folkmord om de inte stoppas.

Kostnaderna för misslyckandet är enorma, både räknat i offer och lidandet för de som överlevt. Enligt UNICEF har Rwanda den högsta andelen hushåll utan vuxna i världen. Över 100 000 föräldralösa barn försöker klara sig på egen hand. De flesta av dem förlorade sina föräldrar under folkmordet. Resten har föräldrar som sitter i fängelse. Många av dem går inte i skolan och har inte mat för dagen. De är i riskzonen för att utnyttjas på olika sätt.

Hundratusentals kvinnor våldtogs under de tre månader som folkmordet pågick. Våldtäkter begås både under krig och folkmord för att terrorisera befolkningen, splittra familjer och ändra den etniska sammansättningen för nästa generation. I Rwanda innebar det att många smittades med HIV/AIDS. Skammen och utstötningen från samhället tvingar de våldtagna kvinnorna bort från sina hem. Det finns inga nätverk som tar hand om dem och förövarna löper minimal risk att gripas och åtalas.

Trots det är systematisk våldtäkt mot civila ett brott mot mänskligheten, enligt internationell lag.

Om bilden: Föräldralösa barn från ett barnhem i huvudstaden Kigali.

BILD 12

"Han är längre än jag, jag är så stolt över honom"

Idag är Jacques Sezikeye 23 år och bor utanför Kigali tillsammans med sina syskon. Claude som han bar på ryggen under folkmordet är idag 15 år: "Han är längre än jag, jag är så stolt över honom", säger Jacques.

Jacques studerar statsvetenskap på universitetet och administrerar en by för föräldralösa barn från folkmordet. Han lyssnar på Enrique Iglesias och läser böcker om filosofi. Han gillar att spela bordtennis, men avskyr biljard.

Hans råd: "Det är en farlig värld och jag har känt mycket hat efter allt som har hänt, men jag tror på att försöka göra gott istället. Livet är en kamp och vi behöver hjälpas åt."

Om bilden: Fotot av Jacques är taget när han berättade sin historia för en svensk journalist, sommaren 2008.